

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI
LITERARE**

**UNIVERSITÉ DE PICARDIE JULES VERNE
ÉCOLE DOCTORALE 586 SCIENCES HUMAINES ET
SOCIALES**

**REZUMAT
TEZĂ DE DOCTORAT**

Conducători științifici:

Prof. univ. dr. Liana POP

Prof. univ. dr. Valentina BISCONTI

Doctorand:

Andrei-Gabriel ONIGHI

2025

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” DIN CLUJ-NAPOCA

**ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI
LITERARE**

**UNIVERSITÉ DE PICARDIE JULES VERNE
ÉCOLE DOCTORALE 586 SCIENCES HUMAINES ET
SOCIALES**

**ICONICITATEA :
O ARHEOLOGIE A UNUI CONCEPT
SEMIOLINGVISTIC**

Conducători științifici:

Prof. univ. dr. Liana POP

Prof. univ. dr. Valentina BISCONTI

Doctorand:

Andrei-Gabriel ONIGHI

2025

Cuprins

Argument	6
Metodologie și structura cercetării.....	9
Poziționare terminografică.....	13

INTRODUCERE

Iconicitatea: idee lingvistică <i>versus</i> teorie lingvistică	15
Iconicitatea ca paradigmă.....	19
Iconicitatea ca principiu.....	25
Iconicitatea și școala lingvistică.....	27
Iconicitatea ca proprietate	29

Capitolul 1

Originea peirciană a teoriei lui Roman Jakobson

1.Întoarcere asupra unor concepte fundamentale ale filosofiei lui Charles S. Peirce	32
1.1. Categoriile cenopitagoreice. De ce sunt folosite triadele? Incursiune în sistemul lui Peirce.....	34
1.1.1 Primeitatea	36
1.1.2 Secunditatea	36
1.1.3. Treitatea.....	37
1.2. Ce este un semn pentru Peirce.....?	38
1.2.1. Clasificarea triadică a semnelor în raport cu Obiectul	42
1.2.1.1. Iconii	43
1.2.1.2. Indicii	44
1.2.1.3. Simbolurile	45
1.2.2. Triada hipoiconilor	47

1.3. De la icon la iconicitate: emergența problematicei	48
---	----

Capitolul 2

Roman Jakobson și a sa *Căutare a esențelor limbajului*: un punct de plecare al problematicei iconicității în lingvistică

2.1. « Prima provocare semnificativă la adresa dogmei »	53
2.2. Iconii la Peirce și la Jakobson: diferențe epistemologice	55
2.2.1. Domeniile de aplicare ale celor două tipuri de iconicitate: semitic-general și lingvistic..	56
2.2.2. Diferențe în definiția semnului iconic	57
2.2.3. Aspecte formale ale receptării jakobsoniene	58
2.2.4. Receptarea conceptelor peirciene în articolul jakobsonian	60
2.2.4.1. Diagramaticitatea sau figurativitate ?	63
2.2.5. Apostazia lui Roman Jakobson față de dogma saussuriană	64
2.3. În loc de concluzie: arme pentru a combate „saussurismul”	67

Capitolul 3

Iconicity: structurarea domeniului anglofon

3.1. Un exemplu federator: <i>veni, vidi, vici</i>	73
3.1.1. Importanța exemplului pentru teoriile lingvistice.....	73
3.1.2. Diagrame <i>versus</i> imagini.....	76
3.1.3. Importanța diagramaticității la Haiman	77
3.1.3.1. Izomorfismul	80
3.1.3.2. Motivarea	83
3.1.3.3. Două alegeri <i>deosebite</i>	84
3.1.4. Tipologia lui Fischer și Nanny (1999): iconicitate structurală <i>vs</i> iconicitate semantică.....	86
3.1.5. Nöth (2001): iconicitate exoforică <i>vs</i> iconicitate endoforică	90
3.1.6. Müller (2001): iconicitate gramaticală <i>versus</i> iconicitate retorică	92
3.1.7. Iconicitate primară <i>versus</i> iconicitate secundară și alte variante	93

3.1.7.1. <i>Iconicitate și iconic ground</i>	95
3.2. Colecția „Iconicity in Language and Literature” (<i>ILL</i>)	96
3.2.1. Interdisciplinaritatea iconicității și problemele acesteia	99
3.2.2. Iconicitatea, un concept « in-side-out ».....	103
3.2.2.1. Diferențe între formalism et funcționalism	105
3.2.2.2. Când biologia contrazice fizica: filogenie și ontogenie	108
3.2.2.3. <i>Iconicity</i> versus <i>arbitrar</i> (eroziune).....	110
3.2.2.4. <i>Iconicity</i> și <i>Naturalness Theory</i>	113
3.2.3. Iconicitatea ca fenomen perceptiv și în <i>ochiul privitorului</i>	115
3.2.3.1. Avantaje și dezavantaje ale <i>iconizării</i>	120
3.3. Concluzie	121

Capitolul 4

Iconicité versus *iconicity*. O iconicitate à la française?

4.1. Prezentarea revistelor	126
4.2. Bazele unei <i>iconicité</i> à la française: aspecte de epistemologie și de istoria lingvisticii.....	129
4.2.1. Iconicitatea și motivarea.....	137
4.2.2 <i>Iconicitatea versus arbitrar</i>	143
4.3. Raportul între <i>iconicité</i> și <i>cogniție</i>	145
4.3.1. Aportul teoriilor lui Gustave Guillaume	147
4.3.2. Raportul între <i>iconicité</i> și <i>analogie</i>	150
4.3.2.1. Diferite forme de analogii.....	152
4.3.2.2. Modelul oscilatoriu al lui Toussaint	156
4.3.3. Iconicitatea în sânul unei „lingvistici a semnificantului”	159
4.3.3.1. Iconicitatea fonetică a rădăcinilor	160
4.3.3.2. De la nivelul fonetic la cel subfonetic	162
4.3.3.3. Teoria Matricelor și a Etimoanelor a lui Bohas și Dat	163
4.3.3.4. Lingvistica enactivă și cognematica.....	164
4.3.4. Iconicitatea și configurarea spațiului	168

4.4. Formele iconicității	172
4.4.1. Tipologia iconilor la Nobile.....	174
4.4.1.1. Imaginile	174
4.4.1.2. Diagramele	176
4.4.1.3. Metaforele	178
4.5. Concluzie	179

Capitolul 5

Stabilizarea conceptuală a iconicității în dicționare și enciclopedii

5.1. Moreno Cabrera (2020), <i>Iconicity in Language. An Encyclopedic Dictionnary</i>	186
5.2. Iconicitatea în dicționarele de semiotică	190
5.2.1. Rey-Debove (1979), <i>Sémiotique</i>	191
5.2.2. Greimas et Courtés (1979 et 1986), <i>Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage</i>	193
5.2.3. Sonesson (1998), în Bouissac (ed.), <i>Encyclopedia of Semiotics</i>	197
5.2.4. Vaillant (1999a), „Glossaire”, în <i>Sémiotique des langages d'icônes</i>	201
5.2.5. Hébert (2021 [2012]), <i>Dictionnaire de sémiotique</i>	202
5.2.6. Concluzie.....	204
5.3. Iconicitatea în dicționarele de lingvistică.....	204
5.3.1. Mounin (1993 [1974]), <i>Dictionnaire de linguistique</i>	205
5.3.2. Crystal (1992), <i>An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages</i>	205
5.3.3. Ducrot et Todorov (1992), <i>Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage</i>	206
5.3.4. Ducrot et Schaeffer (1995), <i>Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage</i>	208
5.3.5. Haiman (1992 și 2003), în <i>International Encyclopedia of Linguistics</i>	209
5.3.5.1. Alienarea sau distanța conceptuală	212
5.3.5.2. Semetria	214
5.3.5.3. Neașteptatul	215
5.3.5.4. Motivările concurențiale	215
5.3.6. Haiman (1994), în Asher (ed.), <i>The Encyclopedia of Language and Linguistics</i>	216

5.3.7. Dubois <i>et alii</i> (1994), <i>Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage</i>	219
5.3.8. Neveu (2004 și 2011), <i>Dictionnaire des sciences du langage</i>	220
5.3.9. Sew (2005), în Strazny (ed.), <i>Encyclopedia of Linguistics</i>	222
5.3.10. Atkin (2011), în Hogan (ed.), <i>The Cambridge Encyclopedia of the Language Sciences</i>	223
5.3.11. Concluzie	223
5.4. Iconicitatea în dicționarele de filosofie	224
5.4.1. Lamarque (1997), <i>Concise Encyclopedia of Philosophy of Language</i>	225
5.4.2. Auroux și Weil (1984), <i>Nouveau vocabulaire des études philosophiques</i> și Auroux (1990), <i>Les notions philosophiques</i>	225
5.4.3. Comte-Sponville (2013 [2001]), <i>Dictionnaire philosophique</i>	226
5.4.4. Mondzain (2003) și Tiercelin (2003), în Blay (ed.), <i>Grand dictionnaire de la philosophie</i>	226
5.5. Iconicitatea în dicționarele de generale de limbă	227
5.5.1. Dicționare franțuzești	228
5.5.2. Dicționare englezești	232
5.5.3. Concluzie	233
CONCLUZII FINALE	235
BIBLIOGRAFIE	243
Primară	243
Dicționare	244
Reviste franțuzești	246
Introducerile volumelor colecției „Iconicity in language and literature” (<i>ILL</i>)	250
Secundară	252

Problema iconicității este ridicată, de-a lungul timpului, sub forme diferite și are multe implicații teoretice, reflectând prejudecățile autorilor care o invocă. Această noțiune însoțește o reflecție asupra originilor limbajului, pe de o parte, și, pe de altă parte, asupra bazei sale naturale, care intră sub incidența *physei*, sau convenționale, deci arbitrare, care intră sub incidența *thesei*. O viziune metateoretică a discursului științific ar fi însă necesară pentru a face dreptate complexității definițiilor, precum și conexiunilor care le leagă de-a lungul timpului.

Lucrarea noastră privind arheologia noțională și epistemologică a *iconicității* constă, înainte de toate, în clarificarea etapelor prin care diverși autori și-au însușit acest concept. Având în vedere numărul impresionant de lucrări care tratează acest fenomen și faptul că domeniul noțional al iconicității s-a extins până la a face din iconicitate un sinonim mai elegant al *motivației* și un inamic al celui al *arbitrariului* – cu toate consecințele epistemologice pe care le implică acest lucru – este evident că o lucrare precum cea pe care o propunem este necesară, având în vedere că umple un gol istoriografic semnificativ cu privire la o temă foarte actuală.

Începând cu dialogul platonician *Cratylus* (secolele V^e - IVe î.Hr.), iconicitatea este definită ca un subiect recurent, care i-a animat pe filosofi, pe gramaticieni, apoi pe lingviști, și care a mobilizat atât facultatea limbajului, cât și limbile naturale – și chiar, mai târziu, limbile artificiale. Astfel, în cele cinci capitole care alcătuiesc teza noastră, am observat cum a apărut noțiunea de iconicitate în variantele sale contemporane și ce continuități și rupturi există între diferiții filosofi, lingviști și cercetători care au abordat-o.

De altfel, iconicitatea a redevenit un subiect de importanță majoră în anii 1960 și 1970, în urma publicării articolului lui Roman Jakobson din 1965 „Quest for the essence of language” (ro. „În căutarea esenței limbajului”). Acest articol, tradus în franceză în anul următor, în 1966, de Jacques Havet, sub titlul „À la recherche de l'essence du langage”, a marcat un punct de cotitură decisiv în problematizarea iconicității în științele limbajului, reprezentând un prim pas în configurarea acestui domeniu de cercetare pentru care interesul cercetătorilor a continuat să crească.

În studiul său, Jakobson încearcă să aplice conceptul de *icon* în domeniul lingvisticii, în special la nivelul morfosintactic. Acest concept a fost derivat din teoria semiotică a lui Charles Sanders Peirce, pe care o discutăm în primul capitol al lucrării de față. De asemenea, am prezentat și funcționarea triadică și dialectică a viziunii lui Peirce, pornind de la cele trei categorii cenopitagoreice ale lui Peirce: Primeitate, Secunditate și Treitate. Ne-am concentrat, mai apoi, atenția asupra definiției pe care Peirce o dă semnului, numit *representamen*, în

terminologia sa, în legătură cu care am discutat și cele trei elemente fundamentale: *representamenul* (primeitatea semnului, semnul în sine), obiectul (referentul, real sau virtual, care modelează reprezentamenul și la care se referă *representamenul*) și interpretantul (gândul generat de semn în interpret). În sfârșit, ultima triadă pe care am analizat-o în primul capitol a fost cea a hipoiconilor, și anume *imagine – diagramă – metaforă*. Având în vedere că această triadă este una dintre pietrele de temelie ale versiunilor actuale ale teoriilor despre iconicitate, am arătat cum funcționează acești hipoiconi: o asemănare directă (pentru imagini), o relație de asemănare între semne și obiecte (pentru diagrame) și, prin convenție, deoarece metaforele se referă la un aspect, semnificând un altul.

Al doilea capitol se concentrează pe configurarea temei iconicității la Roman Jakobson. În prima parte a capitolului, am încercat să analizăm în profunzime afirmația lui John Haiman, conform căreia celebrul articol din 1966 al lui Jakobson, „*À la recherche de l'essence du langage*”, a fost „prima provocare semnificativă la adresa dogmei” (Haiman 2003, trad. n.) arbitrarității semnului lingvistic, instituită după publicarea *Cursului de lingvistică generală* a lui Ferdinand de Saussure. Am observat că această poziție elogioasă reprezintă o încercare a funcționaliștilor americani din a treia generație de a recupera un părinte fondator și are mai degrabă implicații doctrinare decât istoriografice, deoarece Jakobson nu a fost nici primul și nici cel mai radical dintre cei care au contestat dogma arbitrariului.

În urma configurării problematicii termenului *iconicity* în studiile postjakobsoniene, în principal într-un cadru cognitivist, lingvistica funcțional-tipologică americană, de către cercetători precum John Haiman și Talmy Givón, *diagramaticitatea* a devenit, din motive mai mult doctrinare decât empirice, argumentul epistemologic preferat al iconicienilor. Într-un fel, ea funcționează în cadrul acestei paradigme ca un hiperonim pentru domeniul studiilor iconice, care subsumează orice manifestare de iconicitate sau naturalețe în limbaj.

Ca pretext pentru a analiza acest primat al diagramaticității, am utilizat unul dintre cele mai frecvent citate exemple, și anume adagiul lui Caesar, *veni, vidi, vici*, preluat de Jakobson (1966). Exemplul de față este esențial pentru acest domeniu de studiu, în măsura în care devine un factor de coerență și coeziune pentru iconiciști, reunind în jurul său, în calitate de semn al apartenenței la o comunitate științifică, o pleiadă de cercetători animați de aceeași tematică, anume cea a iconicității (lingvistice, literare, vizuale sau de altă natură).

După această analiză a consecințelor epistemologice ale mobilizării adagiului lui Caesar, ne-am concentrat asupra instituționalizării domeniului de studiu al iconicității lingvistice sub forma unor programe de cercetare (*Iconicity Research Project*) și a unor colocvii bienale care conduc la ceea ce am numit macroseria (editorială) *Iconicity in...*, publicată de

John Benjamins. În consecință, am analizat contribuțiile colecției *ILL* la interdisciplinaritatea domeniului iconicității lingvistice, ceea ce ne-a determinat să distingem între o formă deterministă de iconicitate, legată de configurația biologică și cognitivă a vorbitorului, și o formă de iconicitate *în ochii privitorului*, care este eminamente idiosincronică, discursivă și contextuală. În lumina acestei (re)configurări a domeniului noțional al lui *iconicity*, al patrulea capitol analizează evoluția omologului său francez, *iconicité*. Am constatat că aceste două concepții ale iconicității au atât puncte comune, cât și puncte de divergență.

În primul rând, am constatat că cele două concepte, care corespund unor arii lingvistice diferite, le sunt tributare tradițiilor disciplinare cognitiviste. Cu toate acestea, orizontul lor de retrospecție este diferit: În timp ce lingviștii anglofoni (care se inspiră din abordarea tipologică și funcțională americană) se bazează pe lucrările lui Roman Jakobson – devenit o figură tutelară a domeniului *iconicity* mai ales în urma lucrărilor lui John Haiman și Talmy Givón, a perenizării colecției „Iconicity in language and literature” și a colocviilor care stau la baza acestei colecții – spațiul francofon se caracterizează în special printr-o influență semnificativă din partea figurii lui Gustave Guillaume și a psihomecanicii limbajului propusă de acesta. Lucrările lui Guillaume au influențat o serie de cercetători, printre care Maurice Toussaint, Philippe Monneret, Didier Bottineau și Luca Nobile. Alte tradiții la care se face referire în cercetările contemporane privind *iconicité* sunt cele ale lui Antoine Culioli și teoria operațiunilor enunțiative și cele ale lui Bernard Pottier și teoria semantică generală.

Cu toate acestea, am constatat că domeniul lui *iconicité* este, de asemenea, structurat de contribuțiile de limbă engleză, deoarece nu este un domeniu noțional care este închis și limitat la o anumită zonă, ci un unul deschis, reconfigurat în mod constant. Deși influența tinde să fie direcționată dinspre zona centrală anglofonă către zona periferică francofonă, nu sunt excluse influențele în sens invers. În afară de orizonturile diferite de retrospecție, am putut observa în revistele franceze analizate că *iconicité* se caracterizează în general printr-o mai mare precizie conceptuală, în special în ceea ce privește diferențele dintre iconicitate și motivația saussuriană.

În ceea ce privește relația dintre iconicitate și arbitrar, cele două direcții sunt foarte apropiate, deoarece admit existența unei anumite forme de arbitrar al semnului care pot să nu i se opună iconicității (Danon-Boileau 1993a și 1993b), cu condiția ca domeniul de extensie al fiecărui termen să fie clar definit. Direcția anglofonă este mai oscilantă în acest punct: fie se acceptă arbitrariul sub forma unui proces, eroziunea (Haiman 1985c, Givón 1995a și 1995b) sau ceea ce noi am numit *arbitrairaison*, care apare în cursul dezvoltării subiectului vorbitor și

al evoluției limbii; fie, din motive mai degrabă retorice, se încearcă reducerea pe cât posibil a importanței arbitrariului (Haiman 2003).

Cu toate acestea, trebuie spus că tradiția lingvistică francofonă, probabil sub influența mai accentuată a structuralismului, este oarecum reticentă față de orice formă de iconicitate, ceea ce îi obligă pe cercetători să ia precauții teoretice și metodologice suplimentare și ceea ce reduce înflorirea acestui domeniu de studiu în acest domeniu.

Partea cea mai importantă a acestui capitol, menită să identifice o iconicitate franceză (*iconicité à la française*), a constat într-o analiză a contribuțiilor domeniului cognitiv, de orientare mai degrabă guillaumiană, la tematizarea iconicității. Am putut observa că, în cadrul unei lingvistici analogice precum cea a lui Monneret (2003b, 2003c, 2014) sau cea a lui Toussaint (2003), iconicitatea este concepută ca o manifestare a procesului cognitiv fundamental al analogiei.

Un punct de legătură între domeniul cognitiv și turnura biologică a problemei iconicității a fost analizat în cadrul unei „lingvistici a semnificantului” (fr. „linguistique du signifiant”), conform sintagmei grupului Mo.La.Che (1986), care constă în analiza nivelului submorfematic. În cadrul acestei „lingvistici a semnificantului”, perspectiva este diferită de cea a studiilor care analizează acest nivel doar din punct de vedere pur semantic. Metodele enactive (Bottineau), cognematice (Bottineau) și matriceale (Bohas și Dat) se bazează în special pe trăsături articulatorii – și nu pe foneme ca atare – care, potrivit susținătorilor acestor teorii, vehiculează valori semantice. Această biologizare a problemei iconicității este în concordanță cu ceea ce am observat în lumea anglofonă (a se vedea Givón 1995b).

Fie că vorbim despre configurarea spațiului în conformitate cu un model cognitiv sau cu o lingvistică a semnificantului (enactivă, cognematică, matriceală sau alta), ceea ce am observat pe parcursul acestui capitol este că în cazul iconicității (*iconicité*) există o tendință reflexivă mai profundă din partea cercetătorilor care o analizează decât în cazul iconicității dezvoltate în spațiul anglofon (*iconicity*). De altfel, acest aspect se reflectă în *partajul disciplinar* dintre domeniul iconicității lingvistice și domeniile științelor cognitive și neuroștiințelor din ultimii treizeci de ani. Este probabil ca acesta să se afle la originea unei *revoluții științifice*, care face ca această ramură a lingvisticii să fie mai relevantă din punct de vedere științific, chiar dacă se opune, în lumea francofonă, unei lingvistici structurale mult mai populare. Cu toate acestea, am observat că domeniul de aplicare al *iconicité* este mai restrâns decât cel al *iconicity*, având în vedere că *iconicité* nu este decât rareori construită ca un fenomen interdisciplinar și interdomenii.

În ultimul capitol am analizat diferite categorii de dicționare engleze și franceze (dedicate iconicității, semioticii, lingvisticii, filosofiilor și dicționarelor de limbă generală) pentru a observa modul în care cele două noțiuni, iconicitate și iconicitate, s-au stabilizat sau s-au dispersat în cele două spații lingvistice.

În primul rând, ne-am uitat la *Iconicity in Language. An Encyclopedic Dictionary* de Moreno Cabrera (2020), care, în ciuda tuturor neajunsurilor sale, rămâne o referință esențială pentru orice cercetător care dorește să abordeze acest domeniu, datorită gamei largi de obiecte analizate (terminologie legată de iconicitate, limbi care prezintă fenomene iconice, numeroase exemple de iconicitate etc.). Am ajuns, apoi, la concluzia că majoritatea dicționarelor de semiotică au confirmat ipoteza noastră inițială, deoarece urmează direcția teoretică a lui Charles S. Peirce. În plus, cu ajutorul categoriei dicționarelor de lingvistică, am putut constata că, în timp ce iconicitatea poate fi definită ca o categorie de semne, ea poate fi definită și ca un principiu de organizare care este atât structural și intern limbajului (Haiman; Sew; Neveu), cât și cognitiv, discursiv și extern limbajului (Haiman și Sew). Deși linia teoretică așteptată a fost cea a lui Jakobson, acest lucru nu s-a confirmat în cursul analizei. Dintre toate dicționarele analizate, doar Haiman (2003) și Sew (2005) au confirmat această ipoteză inițială. Hibridizarea și chiar confuzia conceptuală nu sunt neobișnuite, iar dicționarele lui Moreno Cabrera și Neveu (2004 și 2011) sunt cazuri clare în acest sens: iconii și iconicitatea sunt tratate diferit, icoanele în tradiția teoretică a lui Peirce, dar iconicitatea într-o manieră jakobsoniană.

Dicționarele de filosofie și dicționarele de limbaj general, pe care le-am analizat în ultimul rând, abordează doar sporadic iconicitatea, însă iconul în accepțiunea sa semiolingvistică se bazează pe teoria semiotică a lui Peirce. Cu toate acestea, introducerea acestui concept în ultimele două categorii de dicționare atestă un interes crescut pentru tema iconicității lingvistice, conferind conceptului statutul de (sau imaginea de) obiect de cercetare științifică pentru publicul larg.

În ciuda tuturor oscilațiilor, ezitărilor și hibridizărilor conceptuale pe care le-am observat pe parcursul analizei noastre și care arată atât stabilizarea, cât și dispersarea acestui concept, iconicitatea lingvistică este unul dintre subiectele care merită să fie aprofundate, întrucât pune în context o discuție asupra naturii semnului lingvistic, care este încă foarte actuală în prezent.

Cuvinte-cheie: iconicitate semiolingvistică; *iconicity* versus *iconicité*; istoria ideilor lingvistice; arheologie conceptuală; evoluția și stabilizarea conceptelor lingvistice.

BIBLIOGRAFIE

Primară

Givón, Talmy. 1985. « Iconicity, Isomorphism and Non-Arbitrary Coding in Syntax », in Haiman, John (éd.). 1985. *Iconicity in Syntax*, coll « Typological studies in language », tome 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 187-221.

Givón, Talmy. 1995a. « Isomorphism in the Grammatical Code : Cognitive and Biological Considerations » in Simone, Raffaele (éd.). 1995. *Iconicity in language*, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série IV : *Current issues in linguistic theory*, tome 110. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Haiman, John. 1980. « The iconicity of grammar: isomorphism and motivation », *Language*, tome 56, n° 3/septembre 1980. New York : Linguistic Society of America, pp. 515-540.

Haiman, John. 1985a. « Introduction », in Haiman, John (éd.). 1985. *Iconicity in Syntax*, coll « Typological studies in language », tome 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Jakobson, Roman, 1966 [1965]. « À la recherche de l'essence du langage » [angl. « Quest for the essence of language »], in *Problèmes du langage*, coll. « Diogène », n° 51/janvier 1966, traduit de l'anglais par Jacques Havet. Paris : Éditions Gallimard, pp. 22-38.

Peirce, Charles Sanders. 1931-1958. *The Collected Papers of Charles Sanders Peirce*. Charles Hartshorne and Paul Weiss (éds.), tomes I-VI (Cambridge, MA : Harvard University Press, 1931-1935) ; Arthur W. Burks (éd.), tomes VII-VIII (Cambridge, MA : Harvard University Press, 1958).

Peirce, Charles S. 1990. *Semnificație și acțiune* [fr. *Signification et action*], coll. « Idei contemporane. Gândirea filosofică a secolului XX » [fr. « Idées contemporaines. La pensée philosophique du XXe siècle »], préface par Andrei Marga, sélection des textes et traduction de l'anglais par Delia Marga. Bucarest : Éditions Humanitas.

Peirce, Charles Sanders. 2017 [1978]. *Écrits sur le signe*, textes rassemblés, traduits et commentés par Gérard Deledalle, postface inédite de Mathias Girel, coll. « Essais ». Paris : Éditions Points.

Simone, Raffaele. 1995a. « Foreword : Under the Sign of Cratylus », in Simone, Raffaele (éd.). 1995. *Iconicity in language*, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série IV (« Current issues in linguistic theory »), tome 110. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. VII-XI.

Dictionare

TLFi : *Trésor de la Langue Française informatisé*. ATILF - CNRS & Université de Lorraine. En ligne : [<http://www.atilf.fr/tlfi>] (consulté le 26 mars 2025).

Atkin, Albert. 2011. « Icon, index, symbol », in Hogan, Patrick Colm (éd). 2011. *The Cambridge Encyclopedia of The Language Sciences*. New York : Cambridge University Press, pp. 367-368.

Auroux, Sylvain ; Weil, Yvonne. 1984. *Nouveau vocabulaire des études philosophiques*, coll. « Faire le point. Méthode ». Paris : Hachette.

Auroux, Sylvain. 1990. *Les notions philosophiques. Dictionnaire*, in Jakob, André. 1990. *Encyclopédie philosophique universelle*, tome 2. Paris : Presses Universitaires de France.

Bertrand, Denis ; Floch, Jean-Marie. 1986, in Greimas, Algirdas Julien ; Courtés, Joseph. 1986. *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, tome II (*Compléments, débats, propositions*), coll. « Langue. Linguistique. Communication ». Paris : Classiques Hachette, p. 109.

Blay, Michel (éd.). 2003. *Grand dictionnaire de la philosophie*. Paris : Éditions Larousse.

Comte-Sponville, André. 2013 [2001]. *Dictionnaire philosophique, 4ème édition*, coll. « Perspectives critiques ». Paris : Quadrige-Presses universitaires de France.

Crystal, David. 1992. *An Encyclopedic Dictionary of Language and Languages*, coll. « Reference ». Cambridge : Blackwell Publishers.

Crystal, David. 1987. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge : Cambridge University Press.

Dubois, Jean ; Giacomo, Mathée ; Guespin, Louis ; Marcellesi, Christiane ; Marcellesi, Jean Baptiste ; Mével, Jean-Pierre. 1994. *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*, coll. « Trésors du français ». Paris : Larousse.

Ducrot, Oswald ; Todorov, Tzvetan. 1972. *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, coll. « Points. Anthropologie/Sciences humaines ». Paris : Seuil.

Ducrot, Oswald ; Schaeffer, Jean-Marie. 1995. *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris : Seuil.

Fouquet, Emmanuel ; Neefs, Héloïse (éds.). 1997 [1993]. *Dictionnaire Hachette Encyclopédique en couleurs*. Paris : Hachette.

Greimas, Algirdas Julien ; Courtés, Joseph. 1979. *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, coll. « Hachette Université. Linguistique ». Paris : Hachette Supérieur.

Haiman, John. 1992. « Iconicity », in Bright, William (éd.). 1992. *International Encyclopedia of Linguistics*, 1e édition, tome 2. New York : Oxford University Press, pp. 191-195.

Haiman, John. 1994. « Iconicity », in Asher, R. E. (éd.). 1994. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 1e édition, tome 3. Oxford : Pergamon Press, pp. 1629-1633.

Haiman, John. 1994. « Iconicity and Syntactic Change », in Asher, R. E. (éd.). 1994. *The Encyclopedia of Language and Linguistics*, 1e édition, tome 3. Oxford : Pergamon Press, pp. 1633-1637.

Haiman, John. 2003. « Iconicity », in Frawley, William J. (éd.). 2003. *International Encyclopedia of Linguistics*, 2e édition, tome 2 (« Ethnography of Speaking-Mamfe Languages »). New York : Oxford University Press, pp. 57-62.

Hébert, Louis. 2021. *Dictionnaire de sémiotique*, version 15.1, date de la version 09/07/2021. En ligne : [<https://semiotique.org/wp-content/uploads/2021/07/Dictionnaire-s%C3%A9miotique.pdf>] (Consulté le 13 mai 2024).

Lamarque, Peter V. (éd.). 1997. *Concise Encyclopedia of Philosophy of Language*. Oxford : Pergamon.

Malmkjær, Kirsten (éd.). 1991. *The Linguistics Encyclopedia*. Londres : Routledge.

Mével, Jean-Pierre (éd.). 1997 [1993]. *Dictionnaire Hachette Encyclopédique en couleurs*. Paris : Hachette.

Moreno Cabrera, Juan Carlos. 2020. *Iconicity in Language. An Encyclopaedic Dictionary*. Newcastle upon Tyne : Cambridge Scholars Publishing.

Mounin, Georges (éd.). 1993 [1974]. *Dictionnaire de linguistique*, coll. « Quadrige ». Paris : Presses Universitaires de France.

Neveu, Franck. 2004. *Dictionnaire des sciences du langage*. Paris : Armand Colin.

Neveu, Franck. 2011. *Dictionnaire des sciences du langage*, 2e édition revue et augmentée. Paris : Armand Colin.

Rey, Alain (éd.). 1995 [1992]. *Dictionnaire historique de la langue française*, tome 1 (A-L). Paris : Dictionnaires Le Robert.

Rey-Debove, Josette. 1979. *Sémiotique*, coll. « Lexique ». Paris : Presses Universitaires de France.

Rey-Debove, Josette ; Rey, Alain (éds.). 2009 [1993]. *Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, nouvelle édition du Petit Robert de Paul Robert, texte remanié et amplifié. Paris : Dictionnaires Le Robert.

Sew, Jyh Wee. 2005. « Iconicity », in Strazny, Phillip. 2005. *Encyclopedia of Linguistics*, tome 1 (A-L). Oxen : Fitzroy Dearborn (Taylor & Francis Group), pp. 487-488.

Sonesson, Göran. 1998. « Icon », in Bouissac, Paul (éd.). 1998. *Encyclopedia of Semiotics*. New York : Oxford University Press, pp. 293-294.

Sonesson, Göran. 1998. « Iconicity », in Bouissac, Paul (éd.). 1998. *Encyclopedia of Semiotics*. New York : Oxford University Press, pp. 294-297.

Vaillant, Pascal. 1999a. « Glossaire », in Vaillant, Pascal. 1999b. *Sémiotique des langages d'icônes*, coll « Bibliothèque de grammaire et de linguistique », n° 8. Paris : Honoré Champion Éditeur.

Reviste franțuzești

FL : Faits de langue, n°1/mars 1993 (« Motivation et iconicité »). Evry : Presses Universitaires de France

Cotte, Pierre. 1993. « Ces mouvements qui font signe. Motivation et syntaxe », *FL*, pp. 129-136.

Cuxac, Christian. 1993. « Iconicité des Langues des Signes », *FL*, pp 47-56.

Danon-Boileau, Laurent. 1993a. « Présentation générale », *FL*, pp. 5-8.

Danon-Boileau, Laurent. 1993b. « De quelques préjugés relatifs à l'usage des notions de motivation et d'iconicité », *FL*, pp. 79-87.

Desclés, Jean-Pierre. 1993. « Interactions entre langage, perception et action », *FL*, pp. 123-127.

Duchet, Jean-Louis. 1993. « Les marques de la motivation en anglais. Des noms d'animaux aux relations dérivationnelles », *FL*, pp. 241-249.

Fournier, Jean-Michel. 1993. « Motivation savante et prononciation des adjectifs en -ic en anglais contemporain », *FL*, pp. 235-240.

Fónagy, Ivan. 1993. « Physei/Thesei. L'aspect évolutif d'un débat millénaire », *FL*, pp. 29-45.

Girard, Geneviève. 1993. « Le passage verbe plein / opérateur. Deux exemples : MAKE, DO », *FL*, pp. 207-213.

Groussier, Marie-Line. 1993. « La double iconicité des prépositions », *FL*, pp. 141-150.

Jayez, Jacques. 1993a. « La notion de « motivation » : une question de méthodologie ? », *FL*, pp. 89-91.

Jayez, Jacques. 1993b. « Figuration et configurations. Quelques exemples », *FL*, pp. 173-180.

Kleiber, Georges. 1993. « Iconicité d'isomorphisme et grammaire cognitive », *FL*, pp. 105-121.

Paris, Marie-Claude ; Peyraube, Alain. 1993. « L'iconicité : un nouveau dogme de la syntaxe chinoise », *FL*, pp. 69-78.

Picoche, Jacqueline ; Honeste, Marie-Luce. 1993. « L'expérience de l'espace et sa symbolisation vue à travers la polysémie des mots *bord* et *côté* », *FL*, pp. 163-171.

Poitou, Jacques. 1993. « Arbitraire et motivation dans la distribution des allomorphes. L'exemple du nombre », *FL*, pp. 251-256.

Pottier, Bernard. 1993. « Pensée et cognition », *FL*, pp. 99-103.

Ruskov-Low, Jennifer. 1993. « Iconicité énonciative des marqueurs prosodiques », *FL*, pp. 215-222.

Rousseau, André. 1993. « Espace, référence, représentation. Réflexions sur quelques conceptualisations de l'espace », *FL*, pp. 151-162.

Saïd, Suzanne. 1993. « Images grecques : icônes et idoles », *FL*, pp. 11-20.

Sablayrolles, Jean-François. 1993. « La double motivation de certains néologismes », *FL*, pp. 223-226.

Swiggers, Pierre. 1993. « Iconicité : un coup d'œil historiographique et méthodologique », *FL*, pp. 21-28.

Terada, Akira. 1993. « *No, de et node* ou la (re)construction de la suite (chrono)logique », *FL*, pp. 137-140.

Vandeloise, Claude. 1993. « Espace et motivation », *FL*, pp. 181-188.

Waugh, Linda R. 1993. « Les degrés d'iconicité diagrammatique dans le lexique », *FL*, pp. 227-234.

Yau, Shun-Chiu. 1993. « Iconicité à deux niveaux : de la forme à la motivation », *FL*, pp. 57-67.

CLA : Cahiers de linguistique analogique, n° 1/juin 2003 (« Le mot comme signe et comme image : lieux et enjeux de l'iconicité linguistique »). Dijon : ABELL.

Apothéloz, Denis. 2003. « Le rôle de l'iconicité constructionnelle dans le fonctionnement du préfixe négatif in- », *CLA*, pp. 35-63.

Bajrić, Samir. 2003. « Iconicité et diversité des langues », *CLA*, pp. 229-238.

Bohas, Georges ; Dat, Mihai. 2003. « Un aspect de l'iconicité linguistique en arabe et en hébreu : la relation du signe linguistique avec son référent », *CLA*, pp. 15-33.

Bottineau, Didier. 2003. « Iconicité théorie du signe et typologie des langues », *CLA*, pp. 209-228.

Cuxac, Christian. 2003. « Iconicité des langues des signes : mode d'emploi », *CLA*, pp. 239-264.

Décimo, Marc. 2003. « Le mot comme signe et comme icône en fonction de titre : l'exemple de Marcel Duchamp », *CLA*, pp. 303-312.

Fischer, Olga. 2003. « Grammaticalization and Iconicity : Two Interacting Processes », *CLA*, pp. 99-134.

Fournier, Jean-Marie ; Raby, Valérie. 2003. « Iconicité et motivation dans les grammaires de la tradition française. Le traitement de l'interjection », *CLA*, pp. 173-205.

Krazem, Mustapha. 2003. « Les relations formelles entre pronoms et antécédents dans les titres de presse : le critère spatial », *CLA*, pp. 283-301.

Léonard, Jean-Léo. 2003. « Structure et fonction iconique de la racine dans les langues mayas, en finnois et ailleurs », *CLA*, pp. 65-95.

Monneret, Philippe. 2003a. « Présentation », *CLA*, pp. 3-11.

Monneret, Philippe. 2003b. « Iconicité et analogie », *CLA*, pp. 315-329.

Nänny, Max. 2003. « Formal Mirroring in Literary Texts », *CLA*, pp. 267-281.

Puech, Christian. 2003. « L'arbitraire du signe comme "méta-débat" linguistique », *CLA*, pp. 155-171.

Taverdet, Gérard. 2003. « Le mammouth et la fourmi », *CLA*, pp. 135-151.

Toussaint, Maurice. 2003. « Analogiques », *CLA*, pp. 331-350.

LFM : *Le français moderne – Revue de linguistique française*, n° 1 (« Formes de l'iconicité en langue française. Vers une linguistique analogique »)/2014 (82e année). Paris : Éditions CILF (Conseil International de la Langue Française).

Berlan, Françoise. 2014. « Roubaud avant Guiraud ? Invariants onomatopéiques et structures étymologiques différentielles dans les *Nouveaux synonymes françois* (1785 et 1796) et dans les *Structures étymologiques du lexique français* (1967) », *LFM*, n° 2, tome 2, pp. 170-200.

Bottineau, Didier. 2014. « Explorer l'iconicité des signifiants lexicaux et grammaticaux en langue française dans une perspective contrastive (anglais, arabe) », *LFM*, n° 2, tome 2, pp. 242-270.

Kilani Schoch, Marianne ; Dressler, Wolfgang. 2014. « L'iconicité dans la morphologie flexionnelle du français », *LFM*, n° 1, tome 1, pp. 78-103.

Monneret, Philippe. 2014. « L'iconicité comme problème analogique », n° 1, tome 1, pp. 46-77.

Nobile, Luca. 2014a. « Introduction. Formes d'iconicité », *LFM*, n° 1, tome 1, pp. 1-45.

Nobile, Luca. 2014b. « L'iconicité phonologique dans les neurosciences cognitives et dans la tradition linguistique française », *LFM*, n° 1, tome 1, pp. 131-169.

Saffi, Sophie. 2014. « Aspect et personne sujet dans les désinences verbales en italien et en français : une représentation basée sur un référentiel spatial phonologique », *LFM*, n° 2, tome 2, pp. 201-242.

Verjans, Thomas. 2014. « Iconicité et diachronie : le principe d'adaptation sémiologique », *LFM*, n° 1, tome 1, pp. 104-130.

Introducerile volumelor colecției „Iconicity in language and literature” (ILL)

Fischer, Olga ; Nänny, Max. 1999. « Introduction. Iconicity as a Creative Force in Language Use », in Nänny, Max ; Fischer, Olga (éds). 1999. *Form miming meaning*, coll. ILL, n° 1, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. XV-XXXVI.

Nänny, Max ; Fischer, Olga. 2001. « Introduction. *Veni, vidi, vici* », in Fischer, Olga ; Nänny, Max. (éds). *The motivated sign*, coll. ILL, n° 2, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-14.

Fischer, Olga ; Müller, Wolfgang G. 2003. « Introduction. From Signing back to Signs », in Müller, Wolfgang G. ; Fischer, Olga (éds). 2003. *From Sign to Signing*, coll. ILL, n° 3, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-20.

Herlofsky, William J. ; Maeder, Costantino ; Fischer, Olga. 2005. « Introduction. Iconicity in-side-out », in Maeder, Costantino ; Fischer, Olga ; Herlofsky, William J. 2005. *Outside-in – Inside-out*, coll. ILL, n° 4, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-12.

Ljungberg, Christina ; Tabakowska, Elżbieta. 2007. « Introduction. Insistent Images », in Tabakowska, Elżbieta ; Ljungberg, Christina ; Fischer, Olga (éds). 2007. *Insistent Images*, coll. ILL, n° 5, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-14.

De Cuypere, Ludovic. 2008. « Introduction », in De Cuypere, Ludovic. 2008. *Limiting the iconic. From the metatheoretical foundations to the creative possibilities of iconicity in language*, coll. ILL, n° 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-5.

De Cuypere, Ludovic ; Willems, Klaas. 2008. « Introduction. Naturalness and iconicity in language », in Willems, Klaas ; De Cuypere, Ludovic (éds). 2008. *Naturalness and Iconicity in Language*, coll. ILL, n° 7. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-22.

Sadowski, Piotr. 2009. « Preface », in Sadowski, Piotr. 2009. *From interaction to Symbol*, coll. ILL, n° 8. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. XV-XXI.

Johl, Ronél ; Conradie, Jac ; Beukes, Marthinus. 2010. « Introduction : Signergy », in Conradie, Jac ; Johl, Ronél ; Beukes, Marthinus ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). 2010.

Signergy, coll. *ILL*, n° 9. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-20.

Michelucci, Pascal. 2011. « Introduction », in Michelucci, Pascal ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). 2011. *Semblance and Signification*, coll. *ILL*, n° 10. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. XI-XII.

Ljungberg, Christina. 2012. « Introduction », in Ljungberg, Christina. 2012. *Creative Dynamics*, coll. *ILL*, n° 10. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-11.

Elleström, Lars. 2013. « Introduction. Instrumental and formal iconic signs », in Elleström, Lars ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). 2013. *Iconic investigations*, coll. *ILL*, n° 13. Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-9.

Hancil, Sylvie. 2013. « Introduction ». Hancil, Sylvie ; Hirst Daniel (éds). 2013. *Prosody and iconicity*, coll. *ILL*, n° 13, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. VII-XIV.

Hiraga, Masako H. ; Herlofsky, William J. ; Shinohara, Kazuko ; Akita, Kimi. 2014. « Introduction. Ubiquity of iconicity. East meets West », in Hiraga, Masako H. ; Herlofsky, William J. ; Shinohara, Kazuko ; Akita, Kimi (éds.). 2014. *Iconicity. East meets West*, coll. *ILL*, n° 14, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-9.

Zirker, Angelika ; Bauer ; Matthias. 2017. « Introduction. Dimensions of iconicity », in Bauer ; Matthias ; Zirker, Angelika ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). 2017. *Dimensions of Iconicity*, coll. *ILL*, n° 15, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 6-9.

Akita, Kimi ; Pardeshi, Prashant. 2019. « Introduction. Ideophones, mimetics, and expressives. Theoretical and typological perspectives », in Akita, Kimi ; Pardeshi, Prashant (éds). 2019. *Ideophones, Mimetics, and Expressives*, coll. *ILL*, n° 16, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-9.

Perniss, Pamela. 2020. « Introduction », in Perniss, Pamela ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). *Operationalizing Iconicity*, coll. *ILL*, n° 17, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. IX-XII.

Lenninger, Sara. 2022. « Introduction », in Lenninger, Sara ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina ; Tabakowska, Elżbieta (éds). 2022. *Iconicity in Cognition and across Semiotic Systems*, coll. *ILL*, n° 18, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-8.

Secundară

Amsterdamska, Olga. 1987. *Schools of Thought. The Development of Linguistics from Bopp to Saussure*. Dordrecht/Boston/Lancaster/Tokyo : D. Reidel Publishing Company.

Andersen, Henning. 1973. « Abductive and deductive change », *Language*, n° 49, pp. 765-793.

Anttila, Raimo. 1989. *Historical and Comparative linguistics*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company.

Authier-Revuz, Jacqueline. 2020. *La Représentation du Discours Autre. Principes pour une description*, coll. « Études de linguistique française », vol. 5. Berlin/Boston : Walter de Gruyter.

Auroux, Sylvain. 1980. « L’histoire de la linguistique », *Langue française*, n°48 (« Histoire de la linguistique française »), pp. 7–15. En ligne : [<https://doi.org/10.3406/lfr.1980.5068>] (Consulté le 15 mars 2025).

Auroux, Sylvain. 1986. « Histoire des sciences et entropie des systèmes scientifiques. Les horizons de rétrospection », *Archives et documents de la Société d’histoire et d’épistémologie des sciences du langage*, première série, n°7, pp. 1-26. En ligne : [<https://doi.org/10.3406/hel.1986.3346>] (Consulté le 30 mars 2025).

Auroux, Sylvain. 1994. *La révolution technologique de la grammatisation*. Liège : Mardaga.

Auroux Sylvain. 1998. *La raison, le langage et les normes*, coll. « Sciences, Modernités, Philosophies ». Paris : Presses Universitaires de France.

Auroux Sylvain. 2007. « Introduction : le paradigme Naturaliste », *Histoire Épistémologie Langage*, tome 29, fascicule 2 (« Le naturalisme linguistique et ses désordres »), pp. 5-15. En ligne : [https://www.persee.fr/doc/hel_0750-8069_2007_num_29_2_3003] (Consulté le 15 mars 2025).

Bachelard, Gaston. 1967 [1934]. *La formation de l'esprit scientifique. Contribution à une psychanalyse de la connaissance objective*, 5e édition, coll. « Bibliothèque des textes philosophiques ». Paris : Librairie philosophique J. Vrin.

Barker, Harry ; Bozic, Mirjana. 2024. « Forms, Mechanisms, and Roles of Iconicity in Spoken Language: A Review », *Psychological Reports*. En ligne : [<https://doi.org/10.1177/00332941241310119>] (Consulté le 15 mars 2025).

Benveniste, Émile. 1966. *Problèmes de linguistique générale*, tome 1, coll. « Bibliothèque des Sciences humaines ». Paris : Gallimard.

Bisconti, Valentina. 2012. « La synonymie dans la seconde moitié du XIXe siècle : description, pédagogie et théorisation », in Neveu, Franck et alii (éds.). 2012. *Actes du CMLF 2012 – 3e Congrès Mondial de linguistique française, Lyon, 4-7 Juillet 2012*, tome 1. EDP Sciences, pp. 707-721. En ligne : [<http://dx.doi.org/10.1051/shsconf/20120100281>.] (Consulté le 15 mars 2025).

Bisconti, Valentina. 2017. *Le sens en partage. Dictionnaires et théories du sens XIXe-XXe siècles*, préface de Tullio de Mauro, coll. « Langages ». Lyon : ENS Éditions.

Bisconti, Valentina ; La Mantia, Francesco ; Simone, Raffaele. 2025. « Hasard et langues », in Duprat, Anne ; James, Alison (éds.). 2025. *Le Hasard. Arts, pensées et pratiques du hasard : approches croisées*. Paris, CNRS Éditions, pp. 661-702.

Blanckaert, Claude. 2012. « L'équation *disciplinaire* des sciences humaines. Paradigme ou problème pour une épistémologie (vraiment) historique ? », *Les dossiers de HEL : la disciplinarisation des savoirs linguistiques. Histoire et Épistémologie* [supplément électronique à la revue *Histoire Épistémologie Langage*], n° 5. Paris : SHESL (Société d'histoire et d'épistémologie des sciences du langage), pp.1-21. En ligne : [https://shesl.org/wp-content/uploads/2021/04/blancaert_2012.pdf] (Consulte le 15 mars 2025).

Blestel, Élodie ; Fortineau-Brémond, Chrystelle. 2015. « Présentation ». *Cahiers de praxématique* [En ligne], n° 64 (« La linguistique du signifiant : fondements et prolongements »). En ligne : [<http://praxématique.revues.org/3799>] (Consulte le 5 janvier 2025).

Blestel, Élodie ; Bottineau, Didier. 2025 (à paraître). « Cognématique et chronosyntaxe : problèmes et méthodes en guarani », in Bottineau, Didier ; Macchi, Yves ; Poirier, Marine (éds.). *ChronosyntaxeS. Approches processives et dynamiques de la construction du sens*. Villeneuve-

d'Ascq : Presses Universitaires du Septentrion, pp. 1-28. En ligne : [<https://hal.science/hal-03092948v2>] (Consulte le 15 janvier 2025).

Bottineau, Didier. 2011. « Parole, corporéité, individu et société : l'*embodiment* entre le représentationnalisme et la cognition incarnée, distribuée, biosémiotique et enactive dans les linguistiques cognitives ». *Intellectica*, n° 56 (« Linguistique cognitive : une exploration critique »). Association pour la Recherche Cognitive, pp. 187-220.

Bottineau, Didier. 2013. « Pour une approche enactive de la parole dans les langues », *Langages*, n° 192/décembre 2013 (« Le vécu corporel dans la pratique d'une langue »), pp. 11-27. En ligne : [<https://doi.org/10.3917/lang.192.0011>] (Consulte le 15 janvier 2025).

Bottineau, Didier. 2016. « Linguistique incarnée et "énactivisme" : quelles collaborations possibles avec les neurosciences ? », in Rabatel, Alain ; Temmar, Malika ; Leblanc, Jean-Marc (éds.). *Sciences du langage et neurosciences, Actes du colloque 2015 de l'Association des Sciences du Langage*, Limoges : Lambert-Lucas, pp. 211-232. En ligne : [<https://hal.science/hal-01817336v1>] (Consulte le 15 janvier 2025).

Bottineau, Didier. 2017. « Du languaging au sens linguistique », *Intellectica*, n° 68 (« Langage et éaction : corporéité, environnements, expériences, apprentissages »). Association pour la Recherche sur les sciences de la Cognition, pp. 19-67. En ligne : [<https://hal.science/hal-01818479v1>] (Consulte le 15 janvier 2025).

Bottineau, Didier. 2021. « La Théorie des Matrices et Étymons (TME) de Georges Bohas comme morphophonosémantique lexicale générative, opérative et incarnée », in Leeman, Danielle ; Alloush, Mustafa ; Bottineau, Didier ; Dat, Mihaï ; Diab-Duranton Salam ; Grégoire, Michaël ; Khchoum, Salem ; Monneret, Philippe ; Neyrod, Dominique ; Pagès, Stéphane ; Paoli, Bruno ; Philips, Dennis ; Saffi, Sophie. 2021. *La submorphologie motivée de Georges Bohas : vers un nouveau paradigme en sciences du langage – Hommages à Georges Bohas*, 66, coll. « Bibliothèque de Grammaire et de Linguistique ». Paris : Honoré Champion, pp. 1-21. En ligne : [<https://hal.science/hal-03505083v1>] (Consulte le 15 janvier 2025).

Boudier-Colas, Fanny. 2019. *La perception de l'iconicité phonologique testée sur un corpus de verbes français*. Thèse de doctorat soutenue à l'Université de Bourgogne Franche-Comté le 4 décembre 2019.

Bouissac, Paul. 2005 « Iconicity or iconization? Probing the dynamic interface between language and perception », in Maeder, Costantino ; Fischer, Olga ; Herlofsky, William J. 2005.

Outside-in – Inside-out, coll. *ILL*, n° 4, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 15-37.

Bordron, Jean-François. 2011. *L'iconicité et ses images : études sémiotiques*, coll. « Formes sémiotiques ». Paris : Presses Universitaires de France.

Bazarnik, Katarzyna. 2007. « Liberature: A new literary genre? », in Tabakowska, Elżbieta ; Ljungberg, Christina ; Fischer, Olga (éds). 2007. *Insistent Images*, coll. « Iconicity in language et literature », n° 5, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 191-208.

Chervel, André. 1977. *Et il fallut apprendre à écrire à tous les petits Français. Histoire de la grammaire scolaire*. Paris : Payot.

Chevillard, Jean-Luc ; Colombat, Bernard ; Fournier, Jean-Marie ; Guillaume, Jean-Patrick ; Lallot, Jean. 2007. « L'exemple dans quelques traditions grammaticales (formes, fonctionnement, types) », *Langages*, n° 166, tome 2. Paris : Armand Colin, pp. 5-31.

Chauviré, Christiane. 1994. « Avant-Propos », *Histoire Épistémologie Langage*, tome 16, tome 1 (« Actualité de Peirce »), pp. 5-8. En ligne : [https://www.persee.fr/doc/hel_0750-8069_1994_num_16_1_2382] (Consulté le 11 mai 2023).

Chiss, Jean-Louis ; Puech, Christian. 1999. *Le langage et ses disciplines. XIXe-XXe siècles*. Bruxelles : Duculot.

Chiss, Jean-Louis. 2022. *Idéologies linguistiques, politiques et didactiques des langues*. Limoges : Lambert Lucas.

Collinot, André ; Mazière, Francine. 1984. « Discours et dictionnaire », *LINX*, n° 10, pp. 154-159.

Collinot, André ; Mazière, Francine. 1997. *Un prêt à parler : le dictionnaire*. Paris : Presses Universitaires de France.

Colombat, Bernard ; Fournier, Jean-Marie ; Puech, Cristian. 2010. *Histoire des idées sur le langage et les langues*, coll. « 50 questions ». Paris : Klincksieck.

Coşeriu, Eugenio 1967. « L'arbitraire du signe. Zur Spätgeschichte eines aristotelischen Begriffes », *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, n°119, tome 204. Brunswick : Georg Westermann Verlag, pp. 81-112.

Coserio, Eugenio. 1985. « Linguistic Competence: What is it Really? », The Presidential Address of the Modern Humanities Research Association, *The Modern Language Review*, n° 80, partie 4, pp. XXV-XXXV.

Coseriu, Eugenio. 2001a. *L'homme et son langage*, textes réunis par H. Dupuy-Engelhardt, J.-P. Durafour et F. Rastier, coll. « Bibliothèque de l'Information Grammaticale ». Louvain/Paris : Éditions Peeters.

Coseriu, Eugenio. 2001. « Dix thèses à propos de l'essence du langage et du signifié », *Texto!*, n° 2/juin 2001, vol. VI. En ligne : [http://www.revue-texto.net/Inedits/Coseriu_Theses.html] (Consulté le 11 février 2025).

Coșeriu, Eugeniu. 2009a. « Limbajul între φύσει și θέσει » [fr. « Le langage entre φύσει et θέσει »], in Coșeriu, Eugeniu. *Omul și limbajul său* [fr. *L'homme et son langage*]. Anthologie, argument et notes par Dorel Fînar. Iași : Éditions de l'Université « Alexandru Ioan Cuza »³²³, pp. 53-72.

Coșeriu, Eugeniu. 2009b. « Competența lingvistică » [fr. « Le savoir linguistique »], in Coșeriu, Eugeniu. *Omul și limbajul său* [fr. *L'homme et son langage*]. Anthologie, argument et notes par Dorel Fînar. Iași : Éditions de l'Université « Alexandru Ioan Cuza », pp. 301-316.

Croft, William. 2008. « On iconicity of distance », *Cognitive Linguistics*, n° 1/2008, volume 19, pp. 49-57. En ligne : [<https://doi.org/10.1515/COG.2008.003>] (Consulté le 09 février 2025).

Curea, Anamaria. 2015. *Entre expression et expressivité : l'école linguistique de Genève de 1900 à 1940*. Lyon : ENS Éditions.

Daniels, Don. 2021. « The issue of arbitrariness in syntactic reconstruction », *Folia Linguistica Historica*, n° 42, tome 2, pp. 393-428.

Dat, Mihai. 2016. « De Cratyle à la TME : une longue tradition dans le débat sur la motivation ou l'arbitraire des mots ». *LLMA (Langues et Littératures du Monde Arabe)*, n° 10, pp. 48-78.

De Cuypere, Ludovic. 2008. *Limiting the iconic. From the metatheoretical foundations to the creative possibilities of iconicity in language*, coll. « Iconicity in language and literature », n° 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

³²³ Cet article ne figure pas à l'intérieur de la traduction en français (Coseriu 2001a).

Deledalle, Gérard. 2000. *Charles Sanders Peirce's Philosophy of Signs. Essays in Comparative Semiotics*. Bloomington : Indiana Press University.

Deledalle, Gérard. 2017. « Commentaire », in Peirce, Charles Sanders. 2017 [1978]. *Écrits sur le signe*. Textes rassemblés, traduits et commentés par Gérard Deledalle, postface inédite de Mathias Girel, coll. « Essais ». Paris : Éditions Points, pp. 237-298.

Ding, Ersu. 2014. « Ubiquitous but arbitrary iconicity », *Semiotica*, n° 200, pp. 119-135.

Dingemanse, Mark ; Blasi, Damián E. ; Lupyan, Gary ; Christiansen, Morten H. ; Monaghan, Padraic. 2015. « Arbitrariness, Iconicity, and Systematicity in Language », *Trends in Cognitive Sciences*, n° 10, volume 19, pp. 603-615. En ligne : [<http://dx.doi.org/10.1016/j.tics.2015.07.013>] (Consulté le 24 février 2025).

Dingemanse, Mark ; Perlman, Marcus ; Perniss, Pamela. 2020. « Construals of iconicity: experimental approaches to form-meaning resemblances in language », *Language and Cognition*, n° 12, volume 1, pp. 1-14. En ligne : [<https://doi.org/10.1017/langcog.2019.48>] (Consulté le 16 mars 2025).

DuBois, John W. 1985. « Competing motivations », in Haiman, John (éd.). 1985b. *Iconicity in Syntax*, coll « Typological studies in language », tome 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 343-366.

Eco, Umberto. 1992. *La production des signes*, coll « Le livre de Poche. Biblio essais ». Paris : Librairie Générale Française.

Engler, Rudolf. 1962. « Théorie et critique d'un principe saussurien : l'arbitraire du signe », *Cahiers Ferdinand de Saussure*, n° 19. Genève : Librairie E. Droz, pp. 5-67.

Everaert-Desmedt, Nicole. 1990. *Le processus interprétatif. Introduction à la sémiotique de Ch.S. Peirce*. Liège : Mardaga.

Everaert-Desmedt, Nicole. 2011. « La sémiotique de Peirce », in Hébert, Louis (éd.), *Signo*. Rimouski (Québec). En ligne : [<http://www.signosemio.com/peirce/semiotique.asp>] (Consulté le 1er mai 2023).

Fisette Jean. 2012. « Courte lecture de la notion d'icône chez Peirce », *Intellectica*, n° 58/2012 (« Sémiotique et pensée »), tome 2. Association pour la Recherche Cognitive, pp. 277-284. En ligne : [<https://doi.org/10.3406/intel.2012.1108>] (Consulté le 12 mai 2023).

Formigari, Lia. 2004 [2001]. *A history of language philosophies*, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série III (« Studies in the history of the language

sciences »), tome 105, traduction de Gabriel Poole. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Foucault Michel, 2008 [1969], *L'archéologie du savoir*, Paris, Gallimard.

François, Jacques. 2004. « Le fonctionnalisme linguistique et les enjeux cognitifs », in Fuchs, Catherine. 2004. *La linguistique cognitive*. Paris : Éditions Ophrys/Éditions de la Maison des sciences de l'homme, pp. 99-133. En ligne : [<https://doi.org/10.4000/books.editionsmsmh.7063>] (Consulté le 08 février 2025).

Frei, Henri. 1929. *La grammaire des fautes*. Paris : Librairie Paul Geuthner.

Genette, Gérard. 1976. *Mimologiques : Voyage en Cratylie*. Paris : Seuil

Gensini, Stefano. 1995. « Criticisms of the Arbitrariness of Language in Leibniz and Vico and the “Natural” Philosophy of Language », in Simone, Raffaele (éd.). 1995. *Iconicity in language*, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série IV (« Current issues in linguistic theory »), tome 110. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 3-18.

Guillaume, Gustave. 1984. *Fondations for a science of language*, selection des textes et traduction par Walter Hirtle et John Hewson, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série IV (« Current issues in linguistic theory »), tome 31. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Guiraud, Pierre. 1967. *Structures étymologiques du lexique français*. Paris : Larousse.

Groupe µ. 1992. *Traité du signe visuel. Pour une rhétorique de l'image*, coll. « La couleur des idées ». Paris : Éditions du Seuil.

Girel, Mathias. 2017. « Postface », in Peirce, Charles Sanders. 2017 [1978]. *Écrits sur le signe*. Textes rassemblés, traduits et commentés par Gérard Deledalle, postface inédite de Mathias Girel, coll. « Essais ». Paris : Éditions Points, pp. 309-337.

Givón, T. 1990 [1984]. *Syntax: A Functional-Typological Introduction*, édition révisée. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company.

Givón, T. 1995b. *Functionalism and Grammar*. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Givón, T. 2018 [1979]. *On Understanding Grammar*, édition révisée. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Greenberg, Joseph H (éd.). 1963. *Universals of Language*. Cambridge (MA) : The M.I.T. Press.

Greenberg, Joseph H. 1985. « Some iconic relationships among place, time, and discourse deixis », in Haiman, John (éd.). 1985b. *Iconicity in Syntax*, coll. « Typological studies in language », tome 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 271-288.

Grobet, Anne. 2012. « Les répétitions dans le discours : un indice de saillance », in Inkova, Olga (éd.). 2012. *Saillance. Aspects linguistiques et communicatifs de la mise en évidence dans un texte*, vol. 1, coll. « Annales Littéraires ». Besançon : PUFC, pp. 95-115.

Haiman, John (éd.). 1985b. *Iconicity in Syntax*, coll « Typological studies in language », tome 6. Amsterdam/ Philadelphie : John Benjamins Publishing Company.

Haiman, John. 1985c. *Natural Syntax : Iconicity and Erosion*, coll. « Cambridge Studies in Linguistics », n° 44. Cambridge : Cambridge University Press.

Haiman, John. 1999. « Action. Speech, and Grammar: The Sublimation Trajectory », in Nänny, Max ; Fischer, Olga (éds). 1999. *Form miming meaning*, coll. « Iconicity in language et literature », n° 1, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 37-58.

Haiman, John. 2008. « In defence of iconicity », *Cognitive Linguistics*, n° 1/2008, volume 19, pp. 35-48. En ligne : [<https://doi.org/10.1515/COG.2008.002>] (Consulté le 09 février 2025).

Haiman, John. 2018. *Ideophones and the Evolution of Language*. Cambridge : Cambridge University Press.

Haspelmath, Martin. 2008a. « Frequency vs. iconicity in explaining grammatical asymmetries », *Cognitive Linguistics*, n° 1/2008, volume 19, pp. 1-33. En ligne : [<https://doi.org/10.1515/COG.2008.001>] (Consulté le 09 février 2025).

Haspelmath, Martin. 2008b. « Reply to Haiman and Croft », *Cognitive Linguistics*, n° 1/2008, volume 19, pp. 59-66. En ligne : [<https://doi.org/10.1515/COG.2008.004>] (Consulté le 09 février 2025).

Hassler, Gerda. 2007. « Texts of Reference and Serial Texts in the Constitution of a Notional Paradigm: The example of the french idéologues », in Guimarães, Eduardo ; Pessoa de Barros, Diana Luz (éds). 2007. *History of Linguistics 2002. Selected papers from the ninth International Conference on the History of the Language Sciences, 27-30 august 2002, São Paulo – Campinas*, coll. « Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science », série

III (« Studies in the History of the Language Sciences»), volume 110. Amsterdam/Philadelphie : John Benjamins Publishing Company, pp. 63-71.

Hinton, Leanne ; Nichols, Johanna ; Ohala, John J. (éds.). 1994. *Sound symbolism*. Cambridge/New York/Melbourne : Cambridge University Press.

Hjelmslev, Louis. 1985. *Nouveaux essais*. Paris : Presses Universitaire de France.

Jakobson, Roman. 1960. « Closing Statement: Linguistics and Poetics », in Sebeok, Thomas (éd.). *Style in Language*. Cambridge, Massachusetts: The M.I.T. Press, pp 350-377.

Jakobson, Roman. 1968. « Language in Relation to Other Communication Systems », in Jakobson, Roman. 1971. *Selected Writings*, tome 2 (*Word and language*). La Haye/Paris : Mouton, pp. 697-711.

Jespersen, Otto. 1922. *Language. Its nature, development and origin*. Londres : George Allen & Unwin LTD.

Johansen. Jørgen Dines. 1996. « Iconicity in Literature », *Semiotica*, n° 110, vol. 1-2. Mouton de Gruyter, pp. 37-55.

Johansen. Jørgen Dines. 2003. « Iconizing literature », in Müller, Wolfgang G. ; Fischer, Olga (éds). 2003. *From Sign to Signing*, coll. *ILL*, n° 3, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 379-410.

Joseph, John. 2000. *Limiting the Arbitrary. Linguistic Naturalism and its Opposites in Plato's Cratylus and Modern Theories of Language*, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série III « Studies in the history of the language sciences », tome 96, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Joseph. John E. 2015. « Iconicity in Saussure's Linguistic Work, and why it does not contradict the arbitrariness of the sign », *Historiographia Linguistica*, n° 42, tome 1. John Benjamins Publishing Company, pp. 85-105. En ligne [<https://doi.org/10.1075/hl.42.1.05jos>] (Consulté le 16 mars 2025).

Kuhn, Thomas. 2018 [1962]. *La Structure des révolutions scientifiques*, nouvelle édition précédée d'un entretien avec Jean-Pierre Luminet, coll. « Champs Sciences ». Paris : Flammarion.

Kleiber, Georges. 2001. « Remarques sur la dénomination », *Cahiers de praxématique*, n° 36/2001 (« Linguistique de la dénomination »), pp. 21-41. En ligne [<https://doi.org/10.4000/praxematique.292>] (Consulté le 16 mars 2025).

Landragin, Frédéric. 2012. « De la saillance visuelle à la saillance linguistique », in Inkova, Olga (éd.). 2012. *Saillance. Aspects linguistiques et communicatifs de la mise en évidence dans un texte*, vol. 1, coll. « Annales Littéraires ». Besançon : Presses Universitaires de Franche-Comté, pp. 75-94.

Langendonck, Willy van. 1995. « Categories of word order iconicity », in Landsberg, Marge E. (éd.). 1995. *Syntactic Iconicity and Linguistic Freezes. The Human Dimension*, coll. « Studies in Anthropological Linguistics », n° 9. Berlin/New York : Mouton de Gruyter, pp. 79-90.

Lapacherie, Jean-Gérard. 2000. « De quoi les “signes de ponctuation” sont-ils les signes? », in Dürrenmatt, Jacques (éd.). 2000. *La ponctuation*. La licorne : Poitiers.

Lecerle, Jean Jacques. 2001. « Of Markov chains and upholstery buttons: “Moi, madame, votre chien...” », in Fischer, Olga ; Nänny, Max. (éds). *The motivated sign*, coll. « Iconicity in language et literature », n° 2, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 289-302.

Lyons. John. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Maingueneau, Dominique. 1985. « “Paradigme” et champs linguistique », *DRLAV*, n° 32 (« Métalangue, Métadiscours, Métacommunication »), pp. 117–127. En ligne [https://www.persee.fr/doc/drlav_0754-9296_1985_num_32_1_1024] (Consulté le 16 mars 2025).

Marcus, Solomon ; Calude, Andreea. 2010. « Syntactic iconicity, within and beyond its accepted principles », *Revue Roumaine de Linguistique*, n° 1. Bucarest, pp. 19-44.

Meletis, Dimitrios. 2023. « Is a coherent Naturalness Theory possible? », *Grazer Linguistische Studien*, n° 94/2023, pp. 69-86.

Monneret, Philippe. 2003c. *Le sens du signifiant. Implications linguistiques et cognitives de la motivation*. Paris : Honoré Champion.

Monneret, Philippe. 2005. « Relative motivation in Gustave Guillaume’s theory », in Maeder, Costantino ; Fischer, Olga ; Herlofsky, William J. 2005. *Outside-in – Inside-out*, coll. *ILL*, n° 4, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 67-78.

Mounin, Georges. 1968. *Saussure ou le structuralisme sans le savoir*, présentation, choix de textes de Ferdinand de Saussure et bibliographie par Georges Mounin, coll. « Philosophes de tous les temps », n° 43. Paris : Éditions Seghers.

Müller, Wolfgang G. 2001. « Iconicity and rhetoric: A note on the iconic force of rhetorical figures in Shakespeare », in Fischer, Olga ; Nänny, Max. (éds). *The motivated sign*, coll. « Iconicity in language et literature », n° 2, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 305-322.

Murgiano, Margherita ; Motamedi, Yasamin S. ; Vigliocco, Gabriella. 2021. « Situating Language in the Real-World: The Role of Multimodal Iconicity and Indexicality », *Journal of Cognition*, n° 4, volume 1, pp. 1-18. En ligne : [<https://doi.org/10.5334/joc.113>] (Consulté le 16 mars 2025).

Nobile, Luca. 2011. « Words in the mirror: Analysing the sensorimotor interface between phonetics and semantics in Italian », in Michelucci, Pascal ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). 2011. *Semblance and Signification*, coll. *ILL*, n° 10. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 101-131.

Nodier, Charles. 2008 [1808]. *Dictionnaire raisonné des onomatopées françaises*, édition établie, présentée et annotée par Jean-François Jeandillou, coll. « Langue et cultures ». Genève : Librairie Droz.

Noica, Constantin. 1978. « Interpretare la Cratylus » [fr. « Interprétation à Cratyle »], in Platon. 1978. *Opere III* [fr. *Œuvres III*], coll. « Clasicii filosofiei universale » [fr. « Les classiques de la philosophie universelle »]. Bucarest : Editura Didactică și Enciclopedică, pp. 139-235.

Nyckees, Vincent. 1998. *La sémantique*, coll. « Sujets ». Paris : Belin Editeur.

Newmeyer, Frederick J. 1992. « Iconicity and Generative Grammar », *Language*, n° 4/1992, tome 68. Linguistic Society of America, pp. 756-796. En ligne : [<https://www.jstor.org/stable/416852>] (Consulté le 17 février 2025).

Nöth, Winfried. 2001. « Semiotic foundations of iconicity in language and literature », in Fischer, Olga ; Nänny, Max. (éds). *The motivated sign*, coll. *ILL*, n° 2, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 17-28.

Onighi, Andrei. 2020. *L'iconicité. Regard historique sur un concept millénaire*. Mémoire de master soutenu à l'Université Babeș-Bolyai de Cluj-Napoca en juillet 2020.

Onighi, Andrei. 2023a. *Genèse, évolution et limites du concept d'iconicité : de Peirce à Jakobson et après*. Mémoire de master soutenu à l'Université Babeș-Bolyai de Cluj-Napoca en juillet 2023.

Onighi, Andrei. 2023b. « La genèse et l'évolution de l'iconicité : Changements épistémologiques de Peirce à Jakobson », *Acta Technica Napocensis*, n°s 3-4, tome 23. Cluj-Napoca : U. T. Press, pp. 121-130.

Onighi, Andrei. 2023c. « Sens procéduraux en saillance : la ponctuation qui envahit l'oral », in Papahagi, Cristiana ; Moraru, Sanda-Valeria ; Manole, Veronica. *Excès et abus dans les langues et littératures romanes/Ecceso e abuso nelle lingue romanze/Exceso y abuso en las lenguas románicas/ Excesso e abuso nas línguas românicas*, tome II. Cluj-Napoca : Presa Universitară Clujeană, pp. 203-215.

Pagès, Stéphane. 2017. « Introduction, mise en perspective théorique et présentation ». In Pagès, Stéphane (éd.). 2017. *Submorphologie et diachronie dans les langues romanes*. Aix-en-Provence : Presses Universitaires de Provence, pp. 5-23.

Paveau, Marie-Anne ; Sarfati, Georges-Élia. 2008 [2003]. *Les grandes théories de la linguistique. De la grammaire comparée à la pragmatique*, coll. « U : Lettres-Linguistique ». Paris : Armand Colin.

Perniss, Pamela ; Thompson, Robin L. ; Vigliocco, Gabriella. 2010. « Iconicity as a general property of language : evidence from spoken and signed languages », *Frontiers in psychology*, tome 1, article 227, pp. 1-15. En ligne : [<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2010.00227>] (Consulté le 18 mars 2025).

Platon. 1837. *Œuvres*. Tome XI (*Cratyle*), traduction par Victor Cousin. Paris : Rey et Gravier Libraires. En ligne : [[https://fr.wikisource.org/wiki/Cratyle_\(trad._Cousin\)](https://fr.wikisource.org/wiki/Cratyle_(trad._Cousin))] (Consulté le 12 mai 2023).

Polis, Stéphane. 2008. « Langue et réalité. De l'usage de l'iconicité en linguistique », *MethIS* (Méthodes et Interdisciplinarité en Sciences Humaines), tome 1 (« Réalité et Représentation »). Liège : Éditions de l'Université de Liège, pp. 21-67.

Ponge, Myriam. 2015. « La ponctuation : lieu de (re)motivation iconique », *Cahiers de praxématique*, n° 64. En ligne : [<http://journals.openedition.org/praxematique/4002>] (Consulté le 10 février 2023).

Pop, Liana. 2002. « “Spații” discursive : o soluție la problema heterogenității discursului [« “Espaces” discursifs : une solution pour le problème de l'hétérogénéité du discours »], *Analele Universității din Craiova*, n° VI, pp. 132-146.

Popper, Karl. 2017 [1934]. *La Logique de la découverte scientifique*, coll « Essais Payot ». Paris : Payot.

Puech, Christian. 2013. « Présentation. La notion d'“école linguistique” : unité, singularité, pluralité », *Histoire Épistémologie Langage*, tome 37, fascicule 2 (« “Faire école” en linguistique au XXe siècle : l'école de Genève »), pp. 5-15. En ligne : [https://www.persee.fr/doc/hel_0750-8069_2015_num_37_2_3524] (Consulté le 1 mars 2025).

Riegel, Martin, Pellat, Jean-Cristophe, Rioul, René. 2009 [1994]. *Grammaire méthodique du français*, 4e édition, coll. « Quadrige ». Paris : PUF.

Saussure, Ferdinand de. 1995 [1916]. *Cours de linguistique générale*. Publié par Charles Bally et Albert Sechehaye, avec la collaboration de Albert Riedlinger, édition critique préparée par Tullio de Mauro, coll. « Payothèque ». Paris : Payot.

Seiler, Hansjakob. 1990. « L'iconicité en perspective fonctionnelle ». In Amacker, René ; Engler, Rudolf (éds.). 1990. *Présence de Saussure. Actes du colloque international de Genève (21-23 mars 1988)*. Genève : Librairie Droz, pp. 165-185.

Simon, Jules. 1840. « Platon - Œuvres complètes, traduites par M. V. Cousin », *Revue des Deux Mondes*, période initiale, tome 24, pp. 805-829. En ligne : [https://fr.wikisource.org/wiki/Platon_%C5%92uvres_compl%C3%A8tes_traduites_par_M._V._Cousin] (Consulté le 20 mai 2023).

Simone, Raffaele. 1990. « The body of language. The paradigm of arbitrariness and the paradigm of substance ». In Amacker, René ; Engler, Rudolf (éds.). 1990. *Présence de Saussure. Actes du colloque international de Genève (21-23 mars 1988)*. Genève : Librairie Droz, pp. 121-141.

Simone, Raffaele (éd.). 1995b. *Iconicity in language*, coll. « Amsterdam studies in the theory and history of linguistic science », série IV (« Current issues in linguistic theory »), tome 110. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company.

Simone, Raffaele. 1995c. « Purus Historicus est Asinus. Quattro modi di fare storia della linguistica », *Lingua e Stile*, n° 30, tome 1, pp. 117-126.

Simone, Raffaele ; Lombardi Vallauri, Edoardo. 2010. « Natural constraints on language. Nature and Consequences », *Cahiers Ferdinand de Saussure*, n° 63. Genève : Librairie Droz, pp. 205-224.

Simone, Raffaele. 2020. « Saussure en *sparagmós*. Une récapitulation de ses idées-phares en débat avec De Mauro », in Arabyan, Marc ; Bronckart, Jean-Paul ; Escudé, Pierre (éds). 2020. *Les langues dans la vie. Hommage à Tullio De Mauro*. Limoges : Lambert Lucas, pp. 141-162.

Sonesson, Göran. 1997. « The ecological foundations of iconicity », in Rauch, Irmengard ; Carr, Gerald F. (éds.) *Semiotics Around the World : Synthesis in Diversity. Proceedings of the Fifth International Congress of the IASS, Berkeley, June 12–18, 1994*. Berlin : Mouton de Gruyter, pp. 739–742.

Soutet, Olivier. 1995. *Linguistique*, coll. « Quadrige ». Paris : Presses Universitaires de France.

Swiggers, Pierre. 2010. « Terminologie, Terminographie et métalangage linguistiques : quelques réflexions et propositions », *Revue Roumaine de Linguistique*, n° 3. Bucarest, pp. 209-222.

Tabakowska, Elżbieta. 1999. « Linguistic Expression of Perceptual Relationships: Iconicity as a Principle of Text Organization (A Case Study) », in Nänny, Max ; Fischer, Olga (éds). 1999. *Form miming meaning*, coll. « Iconicity in language et literature », n° 1, Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 409-422.

Tiercelin, Claudine. 1993. *C. S. Peirce et le Pragmatisme*, coll. « Philosophies ». Paris : Presses Universitaires de France.

Toutain, Anne-Gaëlle. 2012. « *Montrer au linguiste ce qu'il fait* ». *Une analyse épistémologique du structuralisme européen (Hjelmslev, Jakobson, Martinet, Benveniste) dans sa filiation saussurienne*. Thèse de doctorat soutenue à l'Université Paris-Sorbonne le 24 novembre 2012.

Vaillant, Pascal. 1999b. *Sémiotique des langages d'icônes*, coll « Bibliothèque de grammaire et de linguistique », n° 8. Paris : Honoré Champion Éditeur.

Valas, Sophie ; Morgenstern, Aliyah. 2018. « Laurent Danon-Boileau : “Ce qui m’a toujours intéressé, ce sont les faux plis” », *Revue électronique d’études sur le monde anglophone*, n° 2/2018 (« Modernist Non-fictional Narratives : Rewriting Modernism »). En ligne : [<https://doi.org/10.4000/erea.6150>] (Consulté le 10 janvier 2025).

Valette, Mathieu. 2006. *Linguistiques énonciatives et cognitives françaises. Gustave Guillaume, Bernard Pottier, Maurice Toussaint, Antoine Culioli*, coll. « Bibliothèque de Grammaire et de Linguistique », n° 24. Paris : Honoré Champion.

Vaxelaire, Jean-Louis. 2014. « Cratyle, Hermogène et Saussure au XXIe siècle ». In Neveu, Franck et alii (éds.). 2014. *Actes du CMLF 2014 – 4e Congrès Mondial de linguistique française, Berlin, 19-23 Juillet 2014*, tome 8. EDP Sciences, pp. 535-549. En ligne : [<https://doi.org/10.1051/shsconf/20140801303>] (Consulté le 15 mars 2025).

Vîlcu, Dumitru-Cornel. 2010. « Introduction à la conception coserienne sur le langage », *Revue internationale d'études en langues modernes appliquées*, n° 3/2010, coordonnée par Manuela Mihăescu, pp. 13-21.

Vîlcu, Dumitru-Cornel. 2015. « Structura semioticii : Husserl, Peirce, Saussure, Coșeriu » [fr. « La structure de la sémiotique : Husserl, Peirce, Saussure, Coșeriu »], in Pomian, Ionuț (éd.). 2015. *Înspre și dinspre Cluj : contribuții lingvistice. Omagiu profesorului G. G. Neamțu la 70 de ani* [fr. *Vers Cluj et de Cluj : contributions linguistiques. Hommage au professeur G. G. Neamțu à ses 70 ans*]. Cluj-Napoca : Editurile Scriptor și Argonaut, pp. 630-644.

Waugh, Linda. 1994. « Degrees of iconicity in the lexicon », *Journal of Pragmatics*, n° 1/juillet 1994, tome 22, pp. 55-70. En ligne : [[https://doi.org/10.1016/0378-2166\(94\)90056-6](https://doi.org/10.1016/0378-2166(94)90056-6)] (Consulté le 18 mai 2023).

Wierzbicka, Anna. 1985. « Competing motivations “oats” and “wheat”: the fallacy of arbitrariness », in Haiman, John (éd.). 1985b. *Iconicity in Syntax*, coll « Typological studies in language », tome 6. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 311-342.

Willems, Klaas ; De Cuypere, Ludovic (éds). 2008. *Naturalness and Iconicity in Language*, coll. « Iconicity in language and literature », n° 7. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 1-22.

Yamaguchi, Liesl. 2017. *Sensations of Tone: Colored Hearing and the Decline of Meter in French Verse*. Thèse de doctorat soutenue à Princeton University en novembre 2017.

Yavseyev, Vyacheslav. 2011. « Non-iconic chronology in English narrative texts », in Michelucci, Pascal ; Fischer, Olga ; Ljungberg, Christina (éds). 2011. *Semblance and Signification*, coll. « Iconicity in language and literature », n° 10. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, pp. 191-210.

Winter, Bodo. 2021. *Iconicity, Not Arbitrariness, Is a Design Feature of Language*, conférence en ligne organisée par l'Association Brésilienne de Linguistique (*Abralin*) le 5 mai 2021. En ligne : [<https://aovivo.abralin.org/en/lives/bodo-winter/>] (Consulté le 15 janvier 2025).

Zipf, George Kingsley. 2002 [1936]. *The Psycho-biology of language. An introduction to Dynamic Philology*. coll. « Cognitive Psychology », tome 21. Abingdon : Routledge.

Zipf, George Kingsley. 1949. *Human behavior and the principle of least effort. An introduction to human ecology*. Cambridge : Addison-Wesley Press, INC.